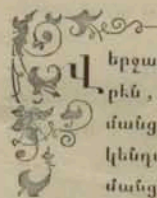

Փ Ա Ր Ի Ձ Ե Ա Ն Ս Ո Ւ Ր Հ Ա Ն Դ Ա Կ

Թ Ո Ւ Ղ Թ Դ .

Բարեկենդանաւորք եւ բարեկենդանատեսացք. — Լրագրաց բերեւատուրիւնը. — Ամենաճարկաւոր եկեղեցական լուրեր. — Շնորհաւոր Մեծ-պահք. — Այժմու պաշտօնական խօսակցութեանց նիւթերը. — Ամերիկայի տուած պատասխանը. — Հուքը զօրագլուխը. — Վերգինե աղջիկ զինուորականը. — Ամերիկացոց Պեյլոնան. — Այժմու Հայունիք եւ նախնի Հայունիք. — Այնմեիկ Հայ զիւցազնունի. — Մեքսիկոյի խնդիրը. — Յունաստան եւ Ռոն. — Անգղիոյ բազմաթաւագին ամուսնութեան պատրաստութիւնք. Անրոնելի կարդինալին հրաժարուիլը. — Պապին ծնրութիւնն ու զուշակութիւնը. — Լեւնաստանի խոռվութիւնը հաւատոյ պատեմած է. — Նոր ամառը բնականօրէն. — Նորահար վատօղ. — Ելեքտրագրով ամուսնութիւն. — Անգղիոյ եւ պիսկոպոսաց յայտարարութիւնը շոգեկտաց ընկերութեանց դէմ. — Նափոնտ Գ-ի ժամանակ կոխած ոսկին. — Օրուան մը մէջ հրջափ բնականօրէն կենտուի եւ հրջափ ծախք կըրայ. — Երկու երեւելի գաճաճներու ամուսնութիւնը. — Երուսաղեմի քով Ռուս ուխտաւորաց նորաշին եկեղեցին ու վանքը. — Անգղիայէն ու Իտալաստայէն 1862-ին զաղրուող բիւր. — Երաժշտական նորալուրք. — Օպեր Գաղղիոյ անուանի երգահանին վարքն ու բաւարանագները. — Լա Միւլէթ տը Փօրթիէի. — Ըպեր եւ Ռուսինի, զեղեցիկն ու վեմը, տաղանգն ու հանճարը. — Ալպեր տը Պրոյշեր եւ Սեն-Մարք ժիրարտէն. — Եւրոպացոց երկայն գլխարկն ու արեւելցոց Ֆեռը. — Գողի մը ճարպկութիւնը:

Այլ երջապէս ազատեցանք բարեկենդանի աղմուկներէն, աղմուկներ՝ որ ոմանց անտրոնի են եւ ոմանց անախորժ. ուստի եւ ասոր համար բարեկենդանին վերջանալը ոմանց ուրախութիւն եւ ոմանց տրտմութիւն կըրէ: Ես չեմ գիտեր քե ընթերցողդ որ կարգէն են արդեօք. անոնցմէ որ բարեկենդանին ետեւէն կ'առաջեն, ու կողրան որ շուտով անցաւ, քե անոնցմէ որ մեծափափաք կողջունեն զՄեծ-պահք՝ իբրեւ ազատիչ իրազմայոյզ շփոթութեանց բարեկենդանի:

Բայց քե սոցա եւ քե նոցա մնաք-բարեւ ըրաւ բարեկենդանը, ծաղր արձակելով մարդկանց յիմարութեան վրայ որ իրենց օրացոյցներուն մէջ երկար ժամանակ մը նուիրած են այնպիսի տօներու եւ գործերու՝ որ յիմարանոցներու, խնդանոցի բնակիչներու պատիւ կըրնէ... Աղէկ որ եկեղեցին՝ մեր մայրը, մեր դայեակը, մեր դաստիարակն ու մեր դատաւորը կեցած է մեր քով, որ մեր խղճմտանքին զուր զարնելով՝ չ'ուսացարձաք, սրբեցարձաք՝ կ'ողչէ, եւ մեր ոտքին տակը բացուած կցուցնէ զերեւմանին խորխորատը: Եւ երբ նորա անաւոր սպառնալիքներէն սրտերնիս սարսափով կտկի զոջ իզոջ իրեն նայի՝ զբութիւն պաղատելով, այն շրթունքներն որ մեր մանուկան դատակնիքը կուրտային՝ կենաց եւ յուսոյ աստուածային բարբառով մեր պակուցեալ սիրտը կըաջալերեն, եւ մեր աչուրները որ տագնապալից պակուցմամբ սեւեռեալ էին ոտքերնուս տակի անաւոր զերեւմանին, մեր աչուրները կ'արձունէ կըսեմ ի՞նչերեւմանն այն սուրբ՝ որ երաշխաւոր է մեզ երկնից եւ երկրիս առջեւ անմահ Յարութեան եւ յաւիտեանից երջանկութեան:

— Մեծ լուրեր մի սպասէք այս անգամ, վասն զի եւ լրագիրք ուրիշ բան չըրին այս բարեկենդանիս մէջ, բայց երբ այժմու իկախ մնացած եւ զոգիս իկախ բռնող մէկ երկու խնդիրներուն վրայ այլ եւ այլ խորհրդածութիւններ ու տարածայն խորհուրդներ եւ լուրեր տարածել, իրենց զըխաւոր զբաղմունքն ընելով մեծատարած էջերնին լեցնել ցայգահանդիսից, պարահանդիսից, պարագիմակաց, հրաւերներու, ժողովրդամարտերու եւ այլն, սնտի նկարագրութիւններով եւ կրկնարանութիւններով: — Ես որ այսպիսի ընդունայն հանդեսներէն համ չ'առնելս անցեալ բոլոր մէջ փոքր իշատէ հասկցուցի, հարկաւ եւս առաւել չեմ անտրոնի այն յիմարական տօներուն (ներէն բարեկենդանաւորք) եւ պարագիմակներուն նկարագիրն ընել, եւ ընթերցողացդ մէկիկ մէկիկ պատմել՝ քե Ա** իշխանն որ ցայգահանդիսին մէջ խոգ ձեւացիւ էր. Բ** իշխանունին փղի կերպարանք մտեր էր. Գ** օրիորդը իշու ականջները զրեր էր. Գ** պարոնը ջորիի պէս կից կենտէր. Ե** տիկինը մեղուի պէս մէջքն ու կոնակը բեւեր դրած կըզգար. Զ** կոմսը սեւ աստանայի պէս զուխը եղջիրներ, կոնակը պոչ, բերանը կրակ. Ե** խարունը կովու կերպարանքը շատ ճշգրտեամբ կ'անցնէր. Ը** զուբոր Զինու մանտարիւնի մը պէս կ'օճէր. Թ** օրիորդը՝ արջու պէս... ներքեք, այս յիմարութեանց ցանկը շինելու ոչ զրիչս կուզեմ աշխատանքել, եւ ոչ ընթերցողդ կ'առանձնիմ ձանձրացնել. բաւական է մեր զգացած ձանձրութիւնն ու յոգնութիւնը այն անտեղի մարդկային զուարճութիւնքն ու ցնորմութիւնք տեսնելէ՝ լսելէն ու կարդալէն:

— Ի՞նչ կըսէք երբ լսէք որ այս օրերս Փարիզու օտար աշխարհներէ ընդունած եկեղեցաւորներ անհամեմատ աւելի էին քան քե միւս ամիսներուն: Մի կարծեք որ քաղաքական ստիպողական հեռագրալուրեր էին որ կուգային ու կերբային առ ոտակական, իշխանս, քաղաքագետս, խմբագիրս, եւ այլն, հապա հրամաններ ու յանձնարարութիւններ էին որ Ռուսաստանէն, Իտալիայէն, Ալպանիայէն, Տաճկաստանէն, Անգղիայէն ու մինչեւ Ամերիկայէն անապարանօք կ'աղէին Փարիզ առ նորագործունիս (modiste), առ հանդերձաւաճառս (costumier) եւ այլն, նոր տեսակ զգեստներ, նորեկութիւն ու դիմականդերձներ ապսպրելու: Ուրիշներն ալ հեռագրալուրերով մեծ փութով մեծ եռանդով կ'արցնէին Փարիզ, Փարիզէն կ'արցնէին ուրիշ տեղ, եկեղեցաւորներ անդադար կուգային կերբային մեծ գործունեութեամբ. զիտէք ինչ բանի համար. — տեղեկութիւն հարցնելու, տեղեկութիւն առնելու քե ցայգահանդեսներու եւ պարագիմակներու ժամանակ այս ինչ պարոնը, այն ինչ խարունն ինչ անճոռնի կերպարանք մտած էր... — Ի՞նչ հարկաւոր հարցմունքներ... ինչ զարմանալի տեղեկութիւններ, մանաւանդ քե ինչ անխնայ շաղկապութիւններ այնպիսի ժամանակ մը՝ որ եւրոպա եւ Ամերիկա ստակի չլուծած խեղճութիւնը եւ աղքատաց սարսափելի բշտառութիւնները տեսնողին ու լսողին սիրտը կտոր կտոր կընեն...

Այս խորհրդածութիւնները ընթերցողաց սրտին բողբոջ՝ կփուրամ շնորհաւորել նոցա զտուր Պանս, եւ կանցնիմ ի նիւթս առաջիկայ բոլորս, քաղաքական լուրերէն սկսելով՝ որոց վրայ շատ բան մը չունիմ ըսելու այս անգամ:

== Այժմու պաշտօնական խօսակցութեանց նիւթերը կը պտտին զվստահաբար Ամերիկայի, Մեքսիկոյի, Լեւոստանի եւ Յունաստանի վրայ: — *Սիւսորտ*՝ Միացեալ-Նահանգաց արտաքին գործոց ոստիկանը սրտասխան զրեց սոս *Տրուէն տը Լիւիս*, ցուցնելով քեանկարելի է որ կառավարութիւնը խոնարհի իրանագնացութիւն խաղաղութեան ընդ ապստամբս (հարաւայինս), վասն զի — կրտէ — այս բանս ազգին զգացմանցը բոլորովին հակառակ կելնէ: Բնականապէս այս պատասխանը Գաղղիոյ ակործնելի չեղաւ, եւ խօսք մը կայ որ երէ այս ընթացքը շարունակեն Ամերիկացիք, կաշտերական կառավարութիւնը հարաւայինները ճանչնայ իրեն ազատ տէրութիւն: Հիւսիսայինք այս բաներուս նետեանքը լաւ հասկընալով՝ կերելի քե մտքերնին զրաժ են որ այս ամառ անելի սաստկութեամբ պատերազմը առաջ քշեն, որպէս զի որոշիչ կերպ մը առնու. Ամերիկայի խրնդիրը: — Պրոնսայտի տեղ Փորժմաքի բանակին զօրագլուս աւնուանցին զՀուլի, որոյ անձնական քաջութիւնը ծանօթ է, քե եւ չեմք գիտեր քե պատերազմական հանձնարք ինչ աստիճանի է: Փորժը պիտի ցուցնէ քիչ ատենէն: Հիւսիսայնոց զօրքը քե եւ քաջութեամբ եւ ազգասիրութեամբ լցուած է, բայց դժբաղդաբար զօրավարները անճմուտ երեցան մինչեւ ցայժմ, որով եւ մեծ անյաջողութիւններ կրեց բանակը. ուստի եւ քնական է որ զօրաց սիրտը վնասի:

== Յուցնելու համար քե ազգային նոզին ինչպէս զրգոած է իծայն փողոյ եւ իշառաչին ընդանօրաց՝ հետեւեալ դեպքը պատմեմ:

== Վոշինկոնի մօտ կեցող զօրաց գնդապետին (colonel) օր մը երիտասարդ մը կներկայանայ՝ հետն ալ կամաւոր զօրաց խումբ մը: Գնդապետը կընդունի սիրով քե երիտասարդը եւ քե նորա զօնգը: Քիչ օրէն երիտասարդը այնպէս սիրելի կլինի եւ վստահութիւն կտանայ որ հետզհետէ առաջ երբալով սպայի (officier) աստիճան կելնէ: Գնդապետը կզարմանայ որ ինչպէս ճշդութեամբ եւ քաջութեամբ կկատարէ նա ընդունած ամեն հրամանները, եւ ամեն իրիկուն գեղեցիկ գրով կներկայացնէ պատկառանաց հետ խառնուած խրոխտութեամբ մը՝ իւր նոյն օրուան տեղեկագիրը (rapport): Բայց անելի զարմանալը կուգայ գնդապետին՝ այն պատերազմական խրոխտանքը տեսնելով զեռանասակ երիտասարդի մը վրայ: Գնդապետը ասոր անոր կնաքցընէ սպային ճվ եւ ուստի լինելն իմանալու, բայց չյաջողելով որոշ բան մ'իմանալ, եւ հետաքրքրութիւն եւս օր ըստ օրէ սաստկանալով՝ միտքը կզնէ որ բուն իսկ այն երիտասարդ սպային հարցընէ:

Ուստի օր մը երբ նա ըստ սովորութեան իւր գեղեցիկ տեղեկագիրը ներկայացուցած՝ զինուորական բարեւը քաջութեամբ տալով դուրս կելնէր, ,, Կեցիր, կրտէ գնդապետը, ըսէ ինձի նա տեղացի եւ. — Վոշինկոնցի եմ, տէր, պատասխան կուտայ սպայն: — Տարբիք. — Երեսուն տարեկան: — Երեսուն տարեկան . . . ամեն տեսնողք հագին տասներորդ տարի կուտան քեզ: — Կխաբուին, տէր

իմ: — Սակայն խաբողը քու երեսդ է, ըսաւ խնտալով գնդապետը, եւ շոյեց երիտասարդին երեսը: Ո՞վ կընայ հաւատալ որ այս փափուկ երեսը երեսուն ձմեռ տեսած լինի: — Տէր իմ, հրաման տուէք որ երբամ իմ խմբիս գիշերուան զինուորական այցելութիւնն ընեմ: — Բայց զեր ըսէ ինձ, ինչ էր պատճառը որ դուն զինուորութեան մեջ մտար: — Հայրենեացս ծառայել եւ փառաց զափնիով զըլուխս պսակել, կրտէ, զինուորական բարեւը կուտայ պատկառանք եւ դուրս կելնէ երիտասարդը: Գնդապետը՝ Հր՛մ կրտէ՝ քրին տակէն ծիծաղելով, ում պիտի հասկըցնես քե դու երեսուն տարեկան եւ . . . միտքն ալ այն կզնէ քե սպայն հօրմէն ծածուկ փախած պիտի լինի իւր հայրենի տնէն, ո՞ գիտէ ինչ պատճառաւ, եւ անոր համար է որ տարիքը եւ իւր ծննդեան տեղը կծածիկ: Այս մտածութեան վրայ էր երբ օր մը յիշուն վաքսուն տարեկան մարդ մը՝ որոյ երեսէն կերեսէր սրտին այլալուրիան ու քաշած ցաւերը, կմտնեայ գնդապետին, ,, Տէր իմ, կրտէ, խնդիրք մը ունիմ ձեզի: Գնդապետը, բարեխիտ մարդ, քովը կհրամցընէ, ,, Նստէ, կրտէ, ծերուկ, ըսէ ինչ ծառայութիւն կրնամ ընել քեզի: — Շատ մեծ ծառայութիւն, մանաւանդ մեծ աղէկութիւն կընէք ինձ, տէր, երէ խնդիրքս կատարէք: Ձեր հրամանատարութեան տակ լոյսի որ քանի մը ամսէ իվեր երիտասարդ սպայ մը կզոնուի . . . — Երիտասարդ սպայ շատ կայ իմ ձեռքիս տակ՝ վրայ կրերէ գնդապետը, բայց սիրտը կնետէ քե խնդիրը իւր սիրելի սպային համար պիտի լինի: — Սակայն, տէր իմ, վրայ կրերէ ծերուկը, կարծեմ քե տասներորդ տարեկան շատ սպայ պիտի չունենաք եւս առաւել այնպէս շնորհալի սպայ մը. . .

Եւ անա այն շնորհալի սպայն ներս կմտնէր՝ ըստ սովորութեան իւր տեղեկագիրը մէկ ձեռքը, միւս ձեռքովն ալ զինուորական բարեւը կուտար գնդապետին: Մէյ մ'ալ ծերուկ օտարականը կցատրէ կիաքրութի սպային, ու լաւով նեծկտալով՝ ,, Ա՛յ, իմ Վիրգինիս. . . իմ սիրուն աղջիկս՝ կզոյէ: Գնդապետը ոտք կելնէ շփոթած: Սակայն անելի մեծ շփոթութիւնը խեղճ սպային՝ մանաւանդ քե ըստ պայուսնոյն էր, զոր այնպէս լանակնկալս կմատնէր հայրական գորովն ու կսկիծը: Ա՛յ ուրիշ բան չմնար, բայց երէ բողբոջին խնդրել հօրմէն իւր փախստեանը համար, եւ գնդապետին՝ իւր խաբեութեանը համար: Հարկ չէ ըսել որ իսկոյն բողբոջին ընդունեցաւ գնդապետին եւ իւր որդեսէր հօրմէն, որ ամեն քաշած վշտերը մոռցեր էր այն երջանիկ վայրկեանին: Վիրգինիին խօսակցութենէն յայտնի իմացաւ գնդապետը որ նորա փախստեանը մի միայն նըպատակ եղած էր հայրենեաց եւ փառաց սէրը. ուստի շատ գովեց զինքը, հօրն ալ պատմեց քե ինչպէս ճշդութեամբ եւ քաջութեամբ կկատարէր նա իւր զինուորական պարտքերը:

Հիմայ կմնար հօրն աղաչանացը համեմատ դարձընել զեռ խոսն, բայց եկուր տես որ գնդապետին ձեռքը չէր: Սպալուսնոյն անունը անցած էր զինուորական մատենից մեջ, եւ հասած մատենէն իմտեան մինչեւ պատերազմի ոստիկանաբանը. ուստի եւ զինքը զինուորագրութենէ հանելու համար՝ պէտք էր պատերազմի ոստիկանին գրել: Ձերկընցընեմք, եղածը իմացուեցաւ, շշուկը տարածուեցաւ եւ ամեն տեղ կլսուէին զարմացմամբ այն տասներորդ տարեկան քաջասիրտ աղջկան վրայ: Պատերազմի ոստիկանաբանին զօրապետներէն մէկը սրանցեացած այնպիսի արիա-

սիրտ սպառնալույն վրայ, ինքն իւր ձեռամբ նորա ազատութեան բուրբ բերաւ հօրք տուաւ, եւ ձեռուկը շնորհակալութիւններ ընելով, «Տէր զօրապետ, չեմ գիտեր ինչ փոխարէն կրնամ ընել առ ձեզ, կըսէր: — Իմ խնդիրքս կատարելով... պատասխան տուաւ զօրապետը: Թուէք ինձի Վիրգինէն եւ անկէջ մեծ շնորհք ինձի չէք կրնար ընել:» Հարսնիքը կատարուեցաւ, եւ այժմ Վիրգինէն պատերազմի դաշտին մէջ Պելլոնայի (*) պէս զօրաց սիրտը կմտէ իւր քաջութեան անունովն ու օրինակովը:

— Ազգ մը, որոյ աղջիկները՝ այս աստիճանի կզգան հայրենեաց ու փառաց սերը՝ անշուշտ մեծ ապագայ ունի իւր առջեւը: Չեմ գիտեր քեւայս պատմութիւնս ինչ աղջեցութիւն կրնայ ընել մեր ազգին այժմու տիկնայքը վրայ, բայց մեր մայրերը՝ առնելով հիմախառն պէս վախկոտ ու տկար չէին: Առաջուան Հայունիք ոչ քեւ այժմու Հայունեաց պէս շողշողուն ուկի եւ արծար կփետոսին, հապա Հայուն փայլուն երկաթի բուրն ու նիզակը... Բանինքն ունիմք մեր պատմութեանց մէջ որ ինչպէս սքանչելին Նոյնի լաւ կզուրցէ, «Թեպետեա ինչ տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, բայց մոռացան զկանացի տկարութիւն, եւ եղեն արուք առաքինիք:» Լսեն զայս Հայունիք, եւ երբ Ամերիկոնի Վիրգինի մը օրինակը բաւական չէ իրենց սիրտը շարժելու, բոց լսեն բուն իսկ իրենց նախնի քոյրերուն անվաներ ազգասիրութիւնը, լսեն Այծեմնիկի մը քաջութիւնը, որ երբ Անի քաղաքը Փառլոսին պարսիկ զօրքերէն պաշարուեցաւ 1124 բուականին եւ քաղաքին մէջ վնասութիւններ տիրեց, այն քաջասիրտ Հայունին սիրտ տուաւ լքեալ եւ յուսանաւալ Հայոց: «Առաքինացաւ կին մի խմբաւ պարսպացն առնացի ստացեալ սիրտ, հալածականս առնել քարամբք զմարտուցեալսն յեյանէն ընդ պատուարսն, առ ոչինչ համարեալ զսոցոսածսն զոր վիրաւորէին արտաբոստ եւ եր անուն նորա ըստ արժանի արագութեան իւրոյ Այծեմնի կոչեցեալ:» կըսէ Սամուէլ Անեցին, որ անձամբ տեսեր էր այն քաջասիրտ Հայունին, եւ սքանչացեր էր նորա ազգասեր քաջութեանը վրայ:

— Մեքսիկոյի խնդիրը դեռ եւ ոչ քայլ առաջ գնաց մեծ տնտեսութեան մէջ եւ Գաղղիացիք տեսնելով որ 50 հազարի մօտ բանակ մը այնպիսի նեղաւոր երկրի մէջ հիւրապաւ կլիմայի մը տակ կըսքըրկուի, եւ տերութիւնը անապին ծախքեր կրեն այսչափ ատեն առանց ակնկալեալ փափաքանացը հասնելու:

— Անգղիա հասկըցուց Յունաց որ երբ իւր առաջարկած իշխաններէն մէկը չընդունին իրազատոր՝ յոյս չունենան Յունական կղզիներէն: Արեւք խոսովորին մի ելաւ, առժամանակեայ վարչութիւնն ընկաւ, եւ ազգային ժողովը ձեռքն առաւ կառավարութիւնը նորընտիր ոստիկաններով (ministre): Որոն անկեալ բազաւորը՝ տեսնելով որ եւրոպական դիւանագիտութիւնը (diplomatie) չկըցաւ դեռ բազաւոր մը տալ Յունաց, սիրտ առաւ եւ ստրկի ուժով իւր կուսակիցները կշանայ զօրացընել որ դառնայ նորէն իւր արուք, որով եւ քանի մը աղմուկներ սրտաճառեցան ի Յունաստան: Բայց չկարծուիր քեւ Արոն իւր կրօնալոյս կարծեացը հասնի:

— Անգղիա այժմ զբաղած է բազաւորանոց իշխանին հարսանեացը, որ այս օրերս պիտի կատարուի ընդ Ալեքսանտրա իշխանութեան Տանիմարքայի: Բոլոր երկրին ուշադրութիւնը այն հանդիսին վրայ է, որովհետեւ ինչպէս Illustrated London News օրագիրը կըսէ, բազաւորական ցեղին հաստատութիւնը՝ Անգղիոյ համար երջանկութեան հաստատութիւն մը ըսել է:

— Իտալիա նոր բան մը չկայ: Անրոնէլի կարգինալը հրաժարեցաւ իւր պաշտօնէն, որովհետեւ Յուսարի իւր պաշտօնաւորը՝ յանկարծակի բռնուեցաւ ու բանտ դրուեցաւ Մերոտէն (պապին պատերազմի ոստիկանէն) իրրեւ կասկածելի մարդ: Տասներեք տարի էր որ Իտալիա եւ Գաղղիա կմենամարտէին այն յամառ կարգինալին հետ ու չկըրցան զինքը տեղէն խախտել: Վերջապէս յաջողեցաւ Պելլոնայի եկեղեցականն Մերոտ, եւ զլորեց իւր անտեղիտացի կարծուած նախանձորը: Վասն զի հարտարութեամբ գիտցաւ զպէլը նորա տկար կողմին՝ որ է անձնասեր ամբարտաւանութիւնը: Բայց պապը զուցէ չընդունի Անրոնէլիին հրաժարականը, վասն զի առանց անոր գրեթէ կարելի չէ տերութիւնը կառավարել, մանաւանդ որ պապին ձեռութիւնն ու տկարութիւնը վրան կոխած է, եւ միշտ այս խօսքը կըսէ եղեր քեւ «Այս տարի իմ վերջի տարիս է»:

— Լեհաստանի խնդիրը պարզունկու վրայ կերեւի: Կան լրագիրք, որ ինչպէս կրնաք մակարելու, ինպատ Լեհաստանի կիսոսին. սոցա մէջ շատ ծիծաղելի է Le Monde պապական լրագրին զրաճները, որ Լեհաստանի այժմու խնդիրը կրօնական բարձրութեան կհանէ, ուստի եւ հաւատոյ պատերազմ է կըսէ: Գիտէինք որ այլազգին սովորութիւն ունի զամենայն պատերազմին՝ իւր... մարգարէին անունովը հրատարակել եւ նորա զրօշակին տակ առնուլ զնորա հաւատացեալս: Բայց երբ քրիստոնեայք քրիստոնեիք դեմ կելնեն, երկուսն եւս յանուն հաւատոյ իրարու սիրտը պատռելին պապական լրագրէն կտրվիմք:

— Զրահանաւուց ձգած սարսափ գիտէք, որ բոլոր նաւային զօրութեան նոր կերպարանք մը տուին: Կերեւի որ զրահանաւուց վրայ ալ մեծ վատահորին մը պէտք չէ ունենալ: ձեյմա Ուիլքըքը ամերիկացի հարտար գնեագործը նոր տեսակ մը բնդանօր առաջարկել է, որոյ զօրութեանն առջեւ չեն կրնար դիմանալ նոյն իսկ ամենէն մեծ եւ հաստատուն զրահանաւերը:

Այսպէս անաւորչափ գիտութիւնն առաջ երբայ, այնչափ եւ մարդաձախ անաւոր գէներըր նետգնետէ պիտի այն աստիճանի կատարելագործութիւն որ մարդիկ ուզեն չուզեն պիտի ստիպուին իրարու հետ հաշտ կենալու:

— Շուշց անունով Բրուսիացի սպայ մըն ալ նոր վառօդ մը հնարեր է եւ առաջարկել Նախիդէն կայսեր՝ որ սովորական վառօդին կէս ծախքովը կշինուի, տեղէ տեղ կըրնայ փոխադրուիլ անվտանգ, հրազինուց մէջ քիչ աղտ կըրողու, եւ քիչ ծախս հանելովը շատ մեծ օգուտ կըրնայ ընել բոլուց եւ պիղմանց: Կայսրը մասնաժողովի մը յանձնէր է քննութիւնը:

— Եւրօպագիրը շատ օգուտներ քրաւ միջեւ ցայժմ քիչ ժամանակի մէջ՝ քեւ քաղաքականութեան՝ քեւ վաճա-

(*) Պելլոնայ Յունաց պատմաբանի աստուածուհին էր:

ռականութեան եւ քէ առանձնական գործոց: Ամերիկա սկսեւ են նոր գործածութիւն մ'ալ: Նիւ Եօքքի լրագրին մէջ կարդացինք. « Կիրակի օրը ամուսնութիւն մը կատարուեցաւ եղբարսգրով: Ճէքսըն քանան (փասոր) հարուանիս եղբարսգրով առ Մարիտ Բ.՝ օրիորդը. « Կնանկան ամուսնանալ ընդ ձօն Մէլար երիտասարդի: — Հաւանիմ բոլոր հոգով եւ սրտով « պատասխան տուաւ եղբարսգրով: Եւ քանան երկրորդ անգամ եղբարսգրով մը գարկաւ այս խօսքերով. « Մարիտ Բ.՝ օրիորդ, պատկեմ գրեզ առաջի Աւտուծոյ եւ մարդկան ընդ ձօն Մէլար երիտասարդի: Ամերիկա այսպիսի նորանշան անտեղութեանց հայրենիքն է:

— Նոր տեսակ խնդիր մ'ալ ձեզ Անգղիայէն: — Անգղիոյ եպիսկոպոսները լանդիմանական զիւր մը գրեցին շոգեկառաց ընկերութիւններուն, խտախ կշտամբելով որ կիրակի օրերը սուրբ չեն պահել, եւ հասարակ օրերէն աւելի ընթացքներ (train) կշտացնեն վաստակ ընելու համար: « Այս բանը, կըսեն 'ա' կրօնի դէմ է, որ եօրներօր զոր սուրբ պահել կ'ըմբռնէ: Բ' այս ընթացքները փորձութեանց եւ շոտայութեանց աղբիւր են. Գ' աղքատներու շատ աւելի օգտակար է լուր օրերը բերել գնով ընթացքներն ընել տալ, որով իրենց գործին զբաղին զխրատ, քան քէ կիրակի օրերը աւելի աման ընելով զգոնել զիրենք աւելորդ ծախքերով աղիս անդին բախտուելու եւ մեղքերու մէջ իյնալու. Դ' վասն զի այս արշաւանքները՝ շոգեկառաց պաշտօնատերներուն արգելք են իրենց կրօնական պարտքերը կատարելու իկիրակի: — Այս չորս փաստերով շինած են եպիսկոպոսները իրենց խնդիրը, որ կերելի քէ տերութեան զիմաց պիտի ելնէ: Կըսուի քէ այսուհետեւ Անգղիոյ շոգեկառութեան մէջ մեծ վախճան մը պիտի աւելցուի, որուն անունը պիտի դրուի « Տաճար », մեզն ալ քանանայ մը, ամպիւն մը եւ կրօնի զրգեր, որպէս զի ջերմեռանդ ճանապարհորդք մէջը մտնեն եւ իրենց աղօթքները կատարեն:

— Հաշիւ մը ըրեր են քէ Նախիլեոն երրորդին կայսերութենէն մինչեւ 1862 տարւոյն վերջը ինքեւ ստակ կոխուեր է Գաղղիոյ մէջ, եւ հետեւեալ քանակութիւնը գտնել են.

ՊՂԻՆՉՁ — 48 միլիոն 500 հազար ֆրանք.

ԱՐԵՎԱԹ — 196 միլիոն 193 հազար 88 ֆ., 70 սանթիմ.

ՈՍԿԻ — 4098 միլիոն 438 հազար 260 ֆրանք.

ԳՈՒՄԱՐ — 4,343 միլիոն 131 հազար 248 ֆրանք:

Փարիզու փողերանոցին (գարայխանէ) բազմաթիւ մեքենաները ամէն օր միակերպ կրանին, նոյնպէս եւ Լիոնի մեքենաները: Գաղղիոյ մէջ ոսկւոյ եւ արծաթոյ արժէքն է իբր 1,515 առ 1. Ոսկւոյն պղնձին հետ արժէքն է իբր 310 առ 1. Արծաթոյն պղնձի հետ ոսկեցած արժէքն է իբր 20 առ 1:

— Ուրիշ հաշիւ մ'ալ լսեցէք:

Գիտէք որ ամէն տեղ սովորութիւն է որ արեւն ելնելու ու մտնելու ժամանակ տերութեանց բերդերն ու նաւերը, մէկ մէկ բնդանօրով կրարեան: Նոյնպէս մարտանաւ մը գալուն երբալուն բարեւ կուտայ, բարեւ կառնու... բնդանօրով: Պաշտօնաւոր մը որ գայ, տերութեան տօն մը որ լինի, այլ եւ այլ բոլոր բնդանօր կենտուի, ըստ սահմանաւ օրինաց: Հետաքրքիր հմուտ մը հաշիւ ըրեր է որ 24 ժամուան մէջ ինքեւ բնդանօր արդեօք կենտուի քա-

ղաքականացեալ տերութեանց մէջ, եւ գտնել է որ միջին հաշուով 150,000 բնդանօրի հարուած կղերդէ ամէն օր եւրոպան, Ամերիկան եւ միւս աշխարհաց լուսաւորեալ երկիրները:

Այս հաշուով կիմանամք քէ ինքեւ ծախք կերբայ օրուան մէջ այս նրեաւածութեանց: Ամէն մէկ բնդանօրի հարուածին զնելով 6 ֆրանք ծախք, լսել է քէ ամէն օր 900 հազար ֆրանք ծախք կերբայ: Իսկ տարուան մը մէջ 300 միլիոն ֆրանք օգի կերբայ բնդանօրին ծախին նետ մեկտեղ...:

— Վերը ամերիկացի զօրավետի մը քաջասիրտ աղջկան մը հետ ամուսնանալը յիշեցինք: Հոս ուրիշ մեծանուն զօրավետի մ'ալ ամուսնանալն յիշեմք, որ Նիւ-Եօքք բաւական զարմանքի պատճառ տուաւ: Այս զօրավետն է տիտանեան հակայն Թոմ Փուս, որոյ հասակին (ցոյցիկ) բարձրութիւնն է... 48 բրաչափ կամ 3 բիզ, եւ այժմ 25 տարեկան է: Բոլոր Ամերիկա եւ Եւրոպա քալած է նա, եւ ամենայն բազաւորաց, իշխանաց եւ կարգաւորեալ ընկերութեանց ներկայացած, եւ մեծամեծ ընծաներով եւ հարստութեամբ լցուած: Մեք եւս արժանի եղած ենք այս զօրավետին ձեռքէն ընդունելու իւր մանրանկարական այցելաքարտը (carte de visite), որ մէկ բրաչափ մեծութիւն ունի եւ վրան աննամանք տառերով փորագրուած է Gen. Tom Pouce. Այս այցելաքարտը ընծայ է Անգղիոյ բազաւորաց, որ այս անուանի զաճաճին տուաւ նաեւ զօրավետութեան պատիւը: Ուրիշ բազաւոր մ'ալ ընծայ ըրեր էր իրեն կառք մը (արապա) եւ ջուխտ մը ձիեր: Այս կառքը 20 բրաչափ բարձրութիւն ունի եւ 12 բրաչափ լայնք: Զիւրուս բարձրութիւնն ալ 30 բրաչափէն աւելի չէ: Թոմ Փուս անգլիարէն եւ բաւական զաղղիարէն կիսօսի: Գլուխը մեծ, շիկահեր, կապուտաչուի, ձեռքերն ու ոտքերն ընդամենը ամենափոքր, բնաւորութեամբ աշխոյժ եւ ընդհանրապէս առնուող: Միմաստկան կարողութիւնը շատ է, որով եւ երեսեկ արձաններու եւ պատկերներու կերպերը կ'անացընէ եւ Սուրբ Գրոց եւ հին զինացանց պատմութիւնները իւր ձեռքովը կ'ընկարագրէ: Այս տարի Ամերիկա գտնուելով աղջիկ զաճաճ մը Լայիլիս անունով Թոմ Փուս զօրավետ խնդրել է զնա իկնութիւն եւ մեծ հանդեպով հարսնիքը կատարուեր է իգարման իգութեան եւ իծաղը տեսողաց՝ եւ մեզ լսողացս, զուգեւ եւ ձեզ կարդացողաց:

— Էկզիցիկի գերմաներէն Illustrirte Zeitung օրագրին հետեւեալ տեղեկութիւնը կ'ընդունէր Երուսաղեմայ մէջ Ռուս ուխտաւորաց համար շինուած նոր վանքին վրայօք:

Եկեղեցին շատ փառաւոր է, կրօն, եւ զարման պիտի օժուի մեծ հանդեպով: Ժամին չորս քովն է վանքը, յորում ուսու եպիսկոպոսին եւ իւր եկեղեցականացը եւ կրօնաւորացը բնակարանն է. անոր քով՝ ուխտաւորաց օրեանը, Էրիկ մարդկանցը դատ, կանանցը գատ: Անոր ալ քով՝ հիւանդանոց մը, զեղանոց՝ եւ բժշկանոց: Շատ մ'ալ շտեմարանք, պաշտօնեկից սենեակք, աղբիւրք, ջրհորք, լճակք եւ զրօտանոցք:

Այս մեծակառոյց վանքին շինութեան առաջին առաջարկութիւն ընողը՝ Պակրէէյ Սիկրաճաքի ուսու տիկինն է, որ գիրք մ'ալ շինած է « Ռուս ուխտաւորք յերուսաղեմ » անունով: 1858-ին տերութեան հանձնարմբ ստորագրու-

բիւն մը բացուեցաւ, ու շուտով մը մէկ միլիոն ու կէս ուսպիլ ստակ ժողովեցաւ իրարեպաշտից: 1859-ին մայիսի 12-ին Կոստանդին մեծ դուքսը ընտանեօքն հանդերձ Երուսաղէմ եկաւ, մեր ազգային սուրբ Յակոբեանց վանքն իջաւ, (ինչպէս ընթերցողք կ'իշխեն անշուշտ), եւ ուսու վանքին առաջին քարը դրաւ:

Այնուհետեւ շէնքը մեծ եռանդով առաջ զնաց, *Էփէիկե-կէր* ուսու-գերմանացի ճարտարապետին առաջնորդութեամբ: Հազար զործաւոր ամեն օր կ'ընէին, եւ շարք եղաւ որ երկու հարիւր հազար դուռուշ վճարուեցաւ բանուորաց: Այս օրուան օրս 30 միլիոն դուռուշ ծախք եղած է, եւ դեռ 20 միլիոն դուռուշ ալ պէտք է որ շէնքը լմնայ:

Բայց այս վանքը՝ բուն քաղերն մէջ չէ, հապա պարսպին դուռս, Յոպպի (*Եսփայի*) դրան քով: Վասն զի անկարելի եղաւ երուսաղէմայ մէջ այնչափ ընդարձակ տեղ գնել: Այժմ սկսաւ այն տեղուանքը ուրիշ շինութիւններով լցուիլ ու նոր քաղաք մը ձևանալ: Փրոսիացի սարկաւազանեաց համար եւս վանք մը կ'ընեն ու ամառը բնակելու:

— *Թալմա* Անգղիոյ լրագրէն առի հետեւեալ հաշիւը: — Անցեալ (1862) տարուան մէջ Անգղիայէն եւ Իռլանտայէն գաղբեր են 121 հազար 214 հոգի: Սոցա 58 հազար 706ը գնացեր են իմիացեալ-Նանանգս: 15 հազար 522 իմիացի-սային գաղթականութիւնս Անգղիոյ յԱմերիկա, 41 հազար 843 յԱւստրալիա, եւ 5 հազար 143 հոգի՝ ուրիշ երկիրներ:

— Կարէք թէ օրագրիդ պատուական ընթերցողաց մէկ մասը՝ որ արդէն դաշնակի (*piano*) եւ ջութակի (*viola*) վրայ շատ անգամ ափս ունին երեսելի երաժշտաց հատուածները (*morceau*) չալել կամ լսել, եւ երբեմն եւս ներկայ լինել երեսելի բատրանուագաց (*opéra*), կիսափաքին կրեք որ երբեմն երբեմն նոցա վրայ տեղեկութիւն ստանան:

Յուցընելու համար թէ ընթերցողացդ առաջարկութիւնը որչափ ախորժելի է ինձ՝ այսօրուանէ կսկսիմ, եւ հետզհետէ հետեւեալ բոլորեալս մէջ կ'ընամ Փարիզու մէջ անուն հանող այժմու երեսելի երաժշտաց գործոցն ու երգոց ծանօթ ընել: — Եւ նախ այս պէտք է ըսեմ՝ որ առ այժմ դեռ բոլորովին նոր երեսելի բատրանուագ մը չկայ հոս, հապա կրկնութիւնք են ասկէ քանի մը կամ անելի տարի առաջ շինուածներուն: Սոցա մէջ անելի երեսելին է Օպերի, *La muette de Portici*՝ բատրանուագը՝ որ 35 տարուան կեանք ունի, բայց եւ այնպէս կարծես թէ դեռ նոր շինուած է եւ ամենեւին յարմար այժմու ոգոյն: հազիւ թէ մէկ երկու հատուածոց վրայ քիչ մը հնութիւն երեւցաւ:

— Օպեր, 1782-ին ծնած, եւ Գաղղիոյ կենդանի երգահանից (*maestro, compositeur*) մէջ առաջինը կ'ամարուի: Տրգակուց իվեր ցցուց երաժշտական յարմարութիւնն եւ դաշնակի ու ջութակի մէջ յաջողեցաւ. բայց 20 տարեկան որ եղաւ՝ հայրը Լոնտրա դղկեց զինքը առեւտուր սովորելու. սակայն պատանին շուտով դարձաւ իմացողի՝ իւր բնածին ախորժանացն ետեւ իյնալու, եւ սկսաւ մանր մունք երգեր շարադրել. իւր բաղդէն Փարիզը եր *Քերուպի'նի* անուանի Իտալացին, ուստի եւ քովն աշակերտութեան մտաւ եւ կատարեալագործեց երաժշտութեան արուեստը: Քիչ ատենէն հայրը մեռաւ, որով եւ բոլորովին անօգնական մնալով Օպեր ստիպուեցաւ երաժշտութենէն իւր հացը խնդրել: Չյուսահատեցաւ իւր առջի անշաշտը բատրանուագներէն, որ ծառայեցին զինքը վարձեցընելու այս դժուարին արուեստին մէջ, մինչեւ որ *Le Maçon* եւ *Fiorella* բատրանուագաց արժանաւոր յաջողութեամբ սիրտ առաւ եւ 1825-ին վեր-

ջապէս յաղթանակ կանգնեց *La muette de Portici*՝ հինգ արարուածով բատրանուագովը, որոյ ինքը երգերը գրեց, իսկ խօսքերը՝ Սքրիպ եւ ժերմեն տը Լավիներ բատրերգուները: Այն ժամանակ Օպեր Ռոսսինիի եւ Մայքելերի բատրակից բտուելու պատիւն ունեցաւ, մեծ Օփերայի բատրոնին մէջ: Հետզհետէ ուրիշ շատ բատրանուագներ ալ շարադրեց, որոց մէջ անելի անուանիներն են. *La fiancée*, 3 արարուած (1829), *Fra-diavolo*, 3 արարուած (1830). *Le philtre*, 3 արարուած (1831). *Le cheval de bronze*, 3 արարուած (1835). *Le domino noir*, 3 արարուած (1837). *Les diamants de la couronne*, 3 արարուած (1841). *Haydée*, 3 արարուած (1847): Այս հռչակաւոր բատրանուագաց մէջ կրնամք ըսել թէ խտացած են Օպերի երաժշտական ամենեւն ախորժելի եւ ազնիւ յատկութիւնքն: Իսկ նորա բոլոր բատրանուագաց թիւը 40-ի կ'հասնի: Այս մտադրեղմանորութեամբն է որ Օպեր Գաղղիացի երգահանից մէջ ամենեւն ժողովրդականը կ'ամարուի, եւ *օփերա-քոմիքի* մէջ այն աստիճանն ստացաւ՝ ինչ որ Սքրիպ՝ *օփովիլի* մէջ: Սակայն *յա միւլեր տը փօ'րիլի*ին մէջ ցուցուց թէ կարող էր *օփերա-քոմիքի*ն ալ անելի բարձրանալ: Ինքն իրեն համար յատուկ կերպ մը ունի, յորում հետեւողներն ունեցաւ, բայց ոչ զոր գերազանց՝ իւր համագրեացը մէջ: Իւր երաժշտութեան նկարագիրն է շնորհք, փափկութիւն, դիւրութիւն եւ քերեսութիւն: Թեպէտեւ Ռոսսինիի պէս բազմաբեղուն է իւր միտքը եւ նորա շարժումներն ու յատկութիւնն ունի, բայց ոչ նորա խորութիւնը եւ ոչ նորա ազդուութիւնը. միով բանիս՝ Ռոսսինի միշտ հանձար է, իսկ Օպեր՝ տաղանդ, եւ խիստ քիչ անգամ հանձարոյ բարձրութեան կ'ուսնի: Երբեմն եւս ինքն իւր մէկ բատրանուագին մէջ գրածին՝ ուրիշ տեղ կրկնութիւն կ'ընէ, եւ երբեմն երբեմն անհոգութիւն մը կ'երեսի իւր նուագեղութեանցը մէջ: Այժմ Օպեր անդամ է Գաղղիոյ ձեմարանին (*institut*), վերատեսուց կայսերական երաժշտանոցին (*conservatoire*), եւ հրամանատար (*comandeur*) պատուոյ Լեգէոնին:

— *Լա Միւլերի* գալով, ոչ միայն Գաղղիոյ՝ այլ եւ Եւրոպայի մէջ խիստ ծանօթացաւ եւ ախորժելի եղեւ այս բատրանուագն, եւ այժմ իսկ Նափոլիի *Սան-Քարլո* բատրոնին վրայ (որ աշխարհս ամենեւն մեծն է) ժողովրդեան ծափանալութիւնները կ'ընդունի: Տարուոյ սկիզբը՝ Փարիզի մեծ Օփերա բատրոնը ուզեց որ նոյնն ներկայացրեն հատարակաց առջեւը Օպերի այս հրաշակերտը. եւ մինչ ամեն բան պատրաստ էր ու վերջին փորձն կ'ընէին՝ *Էմմա Լիլի* անուանի օրիորդը՝ որ *Լա Միւլերի* մէջ *Ֆեռնէլլան* պիտի ձեւացընէր, անակնկալ զժողովրդեամբ մը շրջագրեստը բատրոնի կանթեղներէն բռնկելով՝ կ'իտմու հանցին. եւ որովհետեւ հիւանդութիւնը շատ ծանր եղաւ եւ դժուարին էր Էմմա Լիլիի տեղ ուրիշ անուանի գերասանունի մը ձարել, ուստի եւ *Լա Միւլերի* ներկայացումը ուշացաւ. մինչեւ որ *Մարի Վերնոն* օրիորդին յանձնուեցաւ այն մասը: Բոլոր Փարիզ ցուեցաւ Էմմա Լիլիի այս աղետիցը վրայ, եւ ոչ միայն ժողովուրդը ամեն օր խուռն կ'ընդունայ խեղճ օրիորդին միճակն խմանալու, այլ եւ կայսրն ինքնին քանի մը անգամ տեղեկութիւն հարցընել տուաւ իւր պաշտօնակալաց ձեռքով:

— Անցնիմք *Լա Միւլերի* ամենեւն ընտիր հատուածքն յիշել համառօտիս: — Մուտքը (*ouverture*) շատ գեղեցիկ է եւ խիստ յարմար եկած է նիւրոյն. թէ այս եւ թէ յետոյ Էլիլիի երգած *Plaisir du rang suprême* ընտիր երգին մէջ Ռոսսինիի իշխող ազդեցութիւնը կ'երեսի: Աղուոր է նաեւ կրօնական պարն *O Dieu puissant!* նոյնպէս նաեւ Արարուածոյն վեր-

շատորութիւնը (finale):—Բայց առելի Բ արարուածին մէջն է որ զործը առաջ կերբայ՝ եւ դուրս կցադրեցնեն Օպերի երեսակայութեան ամենէն առելի շողշողուն գոյները: Amis, le soleil va paraître, փառաւոր պար (chœur) մի է, եւ զեղեցիկ պատրաստութեան այն անործալուր *պարքարոյ* զոր պարին զաշնակցութեամբը կերգէ Մագանիէլլօ, եւ է Amis, la matinée est belle! Այս երգոյն մէջ զարնան առաւօտի անուշութիւնն ու զովութիւնը զգալ կուտայ քաջ երաժիշտը: Այս շքեղ ներածութեան ետեւէն կուգայ Մագանիէլլօյի եւ Փիէրրօյի անուանի եղած երկակի (duo), որոյ ետեւի տար յորդորակը (péroraison) որ կսկսի *Amour sacrée de la patrie!* ազգային երգ մը դարձած է, եւ Պրիւքսիկի 1830ի չեղափոխութեան զրգոյիչ *Մարսէյի* եղան:

Բայց որպէս զի լաւ բմբռնեալ քէ մի եւ նոյն զգացմանքը ինչպէս տարբեր տարբեր կերպով կրնան բացատրուիլ, բաղդատե՛ Օպերի այս երկակի՝ մեծաճանճար Ռօսսինիին *Կիյի* մէջ թէ՛լ բարարանաւորին մէջի անուանի եռակին (trio) նետ, ու կլմանաւ քէ ինչ մեծ զանազանութիւն կայ զեղեցիկն ու վսեմին մէջ, տաղանդոյն եւ հանճարոյն մէջ:

Այս ճոխ Բ արարուածոյն մէջ նշանաւոր է նաեւ նուագաժողովը (orchestre) մասը՝ որ Ֆենէլլայի ձեւախօսութեան (pantomime) կղաշնակցի. եւ մանաւանդ այն զեղեցիկ վերջաւորութիւնը՝ յորում Մագանիէլլօ եւ Նափոլիի ժողովուրդը կղաւակցին ընդդէմ փոխարքային:

Պ Գ արարուածն եւս նոյնպէս ճոխ է նշուաւ եւ զունաւոր զեղզեղանքներով (melodie): Շատ երեսելի է վաճառանոցի տեսիլը, յորում զարմանալի շնորհքով երաժիշտը կձեռնադրէ Նափոլիի հրապարակին մէջի ուրախ զուարթ ժողովրդական շշուկը, ոտնաձայնը, խղուրդութիւնը, խօսակցութիւնն ու քրքիլը, միւս կողմէն ալ՝ վաճառողաց պոռալ կեղեցիկը: Այս անուանի հատուածիս շատերը նմանողութիւններ րոն: Յետոյ նուագաժողովը ընտիր *բարանքէ* մը կզարնեն՝ որ Նափոլիի ճիշդ տեղական գոյնն ունին: Անկէ ետեւ կուգայ այն խմբովին երգուած աղօրքը՝ որոյ սկիզբն է

Saint bienheureux dont la divine image

De nos enfants protège le berceau;

աղօրք մը՝ որ չես կրնար լսել եւ աշուրներդ չլնցուի արցունքով՝ եւ սիրտդ՝ յափշտակութեամբ:

Պ Գ արարուածոյն սկիզբը Մագանիէլլօ կսկսի անոյշ աղաւառով մը իւր Ֆենէլլա քրօջը սիրտը մխրաբել ջանալով: Շատ ոգեկից է Փիէրրօյի եւ Մագանիէլլօյի մէջի խօսակցութիւնը, յետոյ Լիվի կուգայ եւ սրտաշարժ աղաւառ մը կրնէ առ Ֆենէլլա, *Arbitre de ma vie*. այս հատուածը *Լա Միւլերի* ամենէն ընտիրներէն մէկն է: Յետագայ տեսիլը շատ կրակոտ է, յորում Փիէրրօ եւ իւր ընկերքը կը տոխան կալանաջնեն որ Մագանիէլլօ զփոխարքայն իրենց կատաղութեան մատեն, եւ նա դէմ կկենայ: Յետոյ յաղթական ջուն կուգայ՝ եւ Պ Գ արարուածոյն զեղեցիկ վերջաւորութիւնը:

Ե արարուածոյն մէջ եւս աղօրք *պարքարոյ* մը կայ զոր Փիէրրօ կերգէ, եւ շատ փառաւոր է այն վերջաւորութիւնը որ կկնքէ այս անուանի բարարանազը, բարարանազ՝ յորում ներշնչութիւն, գիտութիւն եւ արուեստ՝ զեղեցիկ կերպով բարեբաւան զգացման նետ կզուգակցին, եւ մտածութեան մխոթեամբն, կենդանի զունաւորութեամբը, զաղափարաց փոփոխութեամբն եւ շնորհալից ոճով՝ Օպերի հրաշակերտը կներկայացնեն:

— Անցեալները տատիկ քամիով մը մէկ քանի նայ եւ զաղղիալի աղնիւ բարեկամաց նետ կերբայինք դեպի ձեռնարանն Գաղղիոյ, որ հանդիսատես լինիմք այն օրը (Փետրուարի 27) Պրօշեր իշխանին ձեռնարանին անդամակից ընդունուելուն՝ (նոյնպէս *Լա քոտէրին* տեղը), միանգամայն եւ լսեմք մատենագիր իշխանին ճառը, ու եւս առաւել նորա պատասխանը՝ զոր պիտի տար մեր ազգին սիրելի եւ մեր ազգին սիրող Սեն-Մարք Ժիրարտէն անուանի մատենագիրն, ճարտասան ատենախօսն ու զօրաւոր խմբագրիչը: — Բնականապէս զբաղած մեր անործալից խօսակցութեանցը, քանի որ մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջն էինք՝ քամիին սաստկութիւնը շատ չէինք կրցած իմանալ, բայց երբ բաց քէշերուն հասանք՝ քամին սկսաւ զմեզ ննջել, մէկերնուս վերաբեր, միւսին գլխարկը բռնելու պէս կըլլար, որով եւ մեր ուսումնական խօսակցութիւնքն՝ կամայ եւ ակամայ ընդհատեցան: Մեր փոքրիկ ընկերութեան Գաղղիացիներէն մէկը զարձաւ, «նայեցէք, ըստ, սա ձեր արեւելեան ֆեսը (ցոցնելով մեր ֆես դնող ընկերները) ինչպէս հանգիստ է, բերեւ, սիրուն, եւ ամեն փորձանքէ ազատ»: — Հը՛մ... կկարծէք, պատասխան տուին Հայերը խոսարմամտութեամբ կուրծքերին տնկելով ու ծուկերին (*փիւսկիւնի*) ձօնցնելով: — Տարակոյս չկայ, (վրայ բերաւ անդին միւս զաղղիացի ընկերին, գլխարկը երկու ձեռքով ուժով մը գլխուն խորելով որ չբռնի) տարակոյս չկայ, որ ձեր ֆեսը՝ հազար անգամ լաւ է քան մեր այս զլանաձեւ երկայն գլխարկը: — Մեր այս անձոնք գլխարկը, գոչեց անդին առաջին զաղղիացին, եւ սկսաւ վազել «Անիծեալ գլխարկ՝ կանչելով, բայց գլխարկը մտիկ չէր ընել, հապա կարծեալ քէ բարկացած որ իւր տերը զինքն այսպէս ամօրով կձգէր արեւելցեց ֆեսին դիմաց՝ կվազէր, կզոտէր, կզոտէր, կրօշէր... տերն ալ ետեւէն: Կրնաք հասկընալ մեր շփոթութիւնն, անցող զարձողաց ծիծաղը, պարսպօրդաց կենալ զիտելը, այլոց տեսակ տեսակ խօսակցութիւնները: Ինչ որ է նէ, քառորդի մը չափ ժամանակէն մէյմ՝ ալ տեսանք մեր բարեկամը շունչը կտրած, բուշեր-կտա կարմիր կտրած վերջապէս հասաւ մեր քովը, զլուխը՝ պատուաւ ծակծրկած, ծռած ծռածկած հին անձոնքի բան մը: «Ատ ինչ է Ֆրանսուս, բոլինք սա ինչ... — Մի հարցնէք, մի հարցնէք գլխուս եկած փորձանքը, (պատասխանեց Ֆրանսուս, քրտինքը սրբելով) . երբ գլխարկս, այն անիծեալ գլխարկս կվազվրտէր, եւ ալ ետեւէն, բեռնակրին (*համալ*) մէկն ինձ ընկերացաւ, ու «Պարոն հոգ մ'ընել եւ կ'անսնիմ, եւ կրնան «գոչելով՝ սկսաւ ուժով ուժով գլխարկիս ետեւէն վազել, զիս անցաւ եւ կամքին քով հասաւ գլխարկիս, զետին ծախ առնուլ գլուխն անցունել եւ իւր ալիւնդակ աղտոտ գլխարկը գետին նետել, աքացի մը զարնել գլխուրդիկն ու կամքէն անցնող բազմութեան մէջ վազել խառնուիլը մէկ ըրաւ այն անգամը: — Մեր խնդալը եկաւ այն անգամը վարպետորդիին ճարպիկ զոգութեանը վրայ. իսկ մեր բարեկամը կծիծաղէր ու կըտէր, «Իրաւունք չունի այն անիծեալ գլխարկը պարսպելու. երէ եւ ալ արեւելեան ֆեսն կամ փարբոցը ունենայի՝ այս փորձանքը գլխուս չէր հանդիպէր»: Ըստ ու փութացաւ ինքզինքը գլխարկավաճառի մը խանութ նետել որ ազատի պարապօրդ ուսմիկն ձեռքէն, որ չօրս կողմերին դիզուեր ու խնտալով կխօսէին կցուցքնէին մեր բարեկամին գլխուն նշանաւոր գլխարկը՝ քէ որ կրնամք *ղլխարկ* կոչել այն տնկերպարան այլանդակ հրէքը: — Մեր ալ փութացանք ինձնարանն: